

Бібліографічний список:

1. Петренко В.В. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / В.В. Петренко. – К., 2003. – 17 с.
2. Білецька Ю.В. Політичні конфлікти: сутність та способи вирішення (специфіка прояву в політичному процесі сучасної України): дис. ... кандидата політ. наук : 23.00.02 / Ю.В. Білецька. – Одеса, 2015. – 213 с.
3. Козырев Г.И. Политическая конфликтология: учебное пособие / Г.И. Козырев. – М.: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2008. – 432 с.
4. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 832 с.
5. Бессарабова Н. Д. Слова-прикрытия в современных СМИ / Н.Д. Бессарабова // Журналистика и культура русской речи. – Вып.1. – М.: МГУ, 1996. – С. 57-69.
6. Монкош-Бошдан Я. Развитие коммерческой терминологии русского и польского языков в 80-90-е гг. XX в. : автореф. ... дис. д-ра филол. наук: 10.02.19 / Я. Монкош-Бошдан. – СПб, 1994. – 32 с.
7. Булыгина Т. В., Шмелёв А. Д. Языковая концептуализация мира: (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелёв. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 576 с.
8. Політологія: Підручник / За заг.ред. І.С.Дзюбка і К.М.Левківського. – К.: Вища школа, 1998. – 415 с.

УДК 329(52)(045)

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ ЯПОНІЇ НА НОВІТНЬОМУ ЕТАПІ**Хома Н. М., д. політ. н., доцент кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету ім. Івана Франка****Хома Н. М. Трансформаційні зміни партійної системи Японії на новітньому етапі**

Стаття присвячена розгляду процесу становлення та еволюції партійної системи Японії. Охоплено період від кінця XIX століття, коли стартував процес партійного будівництва, до сьогодні. Досліджується період партійної системи Японії з наявністю домінуючої партії.

Ключові слова: політична партія, партійна система, Японія

Khoma N. M. Transformational changes of the party system of Japan at the latest stage

The article is devoted to the consideration of the process of formation and evolution of the party system of Japan. Covered the period from the end of the XIX century, when the party construction process started, until today. The period of the party system of Japan with the presence of the dominant party is researched.

Key words: political party, party system, Japan

Партійна система Японії є новим напрямком наукових досліджень української політології. Водночас цей об'єкт досліджень має достатньо тривалу історію та демонструє різноманітні модифікації партійного співіснування. Попри те, що Японія є відданою традиціям країною, її політичне життя, зокрема й партійна система, не стоять осторонь новітніх змін. З'ясувати, як Японії вдається зберігати традиційність у політиці та водночас реагувати на сучасні виклики часу, трансформуючи, зокрема, партійну систему, є нашим дослідницьким завданням. Така наукова розвідка актуальна в контексті вивчення широкого процесу активізації суспільних модернізацій у країнах різного рівня розвитку й можливостей під впливом глобалізаційних та інших викликів.

Тема еволюції партійної системи Японії увиразнилася найперше в історичних дослідженнях, пов'язаних з аналізом участі Японії у Другій світовій війні, повоєнними реформами та становленням представницької демократії (Н. Беседіна, Л. Павлішина, С. Петрова, Д. Стрельцов та ін.). Серед політологічних досліджень вітчизняних авторів виділимо науковий доробок Т. Іванець, яка приділяє увагу трансформаційним процесам в сучасній японській партійній системі. Загалом у вітчизняній політичній науці партіологічні дослідження Японії лише започатковуються. Попри те, що японістика в Україні розвивається уже чверть століття, політологічні дослідження цього напрямку є одиничними.

Упродовж кількох десятиліть політика Японії визначалася домінуючою партією – Ліберально-демократичною партією Японії. Опозиційні об'єднання громадян у період починаючи від 1955 року не мали реальних шансів вплинути на вектор розвитку країни. Однак, починаючи з 1990-х років ситуація в партійній системі вийшла з уже усталеного формату, а у 2009 році до влади навіть прийшла, хоч і не надовго, опозиційна сила (Демократична партія Японії, ДПЯ). Це пробудило політичні сили Японії до участі у змагальному політичному процесі, а в політичній науці почало обговорюватися питання модернізації японської партійної системи. З'ясувати, наскільки модернізуючими є ці зміни, чи не мають вони тимчасового характеру, є нашим дослідницьким завданням.

Для того, аби належно представити сучасні трансформаційні процеси японської партійної системи, доцільно, на нашу думку, зробити короткий екскурс в історію її формування. Зупинимось на кількох важливих еволюційних сходинках:

– перші політичні партії в Японії виникають наприкінці XIX століття: Айкоку кото («Суспільство патріотів», також зустрічається переклад Патріотична громадська партія, 1874); Дзіюто (Конституційна ліберальна партія,

1881); Кайсінто (Партія конституційних реформ, 1882); Тейсейто (Конституційна імператорська партія, 1882). Їх появі сприяв прискорений розвиток капіталістичних відносин, який витісняв військово-феодалістичні відносини, у яких не було місця партійним структурам. Від зародження у 1890 році парламентаризму японські партії поступово починали утверджуватися як політичні актори, але вони були недостатньо організовані, з «розмитотою» ідеологією. Останній чинник сприяв тому, що певний час на японську політику більше впливали не молоді партії, а міцні клани;

– з 1900 роком відбувся перехід до «партійних» кабінетів (урядів). Найбільш впливовою партією була Сейюкай (Партія друзів конституційної політики, утворена у 1900 році на базі партії Дзіното). Причиною зростання впливу партій була зміна покоління політиків: «на зміну самураям із південно-західних князівств почали приходити випускники університетів, які вирізнялися не тільки освітою та життєвим досвідом, а й походженням» [1, с. 142]. Водночас стримувальним для розвитку політичних партій Японії чинником була мізерна кількість виборців (1–3 % населення країни), низька політична культура основної маси населення та низка інших політичних чинників;

– епоха «демократії Тайсьо» (1912–1926) – період піднесення ролі партій у формуванні порядку денного японської політики, уряди формувалися домінуючими у парламенті політичними партіями. Загалом відбулося піднесення ліберально-демократичних цінностей, було запроваджене загальне виборче право (1925 р., для чоловіків), сформувалися перші пролетарські партії (зокрема, Комуністична партія Японії, 1922). Партії почали розглядатися як важіль впливу на владу японської торгово-промислової буржуазії в умовах прискореної індустріалізації та модернізації економіки;

– у 1927 році було запроваджене загальне виборче право; це стимулювало появу низки партій, найперше – лівого спрямування (Селянсько-робітничая партія, Соціалістична народна партія, Соціалістична масова партія);

– із 1929 року, тобто з початком Великої економічної депресії, змінилась економічна і політична кон'юнктура, партійні кабінети не змогли витримати натиск військових. Останній партійний кабінет 1932 року був завершенням епохи партійних урядів в Японії. Натомість відбувся реверс до антидемократичної системи військово-бюрократичного управління; військова диктатура загальмувала процес японського партійного будівництва. Партії лівого спрямування були заборонені, різко звузилися можливості парламентських партій вплинути на політику країни через мінімізацію функцій парламенту;

– з початком Другої світової війни в Японії формується «нова політична структура», яка передбачила саморозпуск усіх партій та об'єднання їхніх лідерів у антидемократичний Рух допомоги трону;

– у післявоєнний період відбувся партійний реверс, почали відроджуватися старі та засновуватися численні нові партійні структури. Усі перші коаліційні уряди були недовготривалими: травень 1947 – лютий 1948 рр. (уряд соціаліста Т. Катаями), лютий – жовтень 1948 року (уряд демократа Х. Асіди). Уже в лютому 1949 року відбулися парламентські вибори (до Палати представників), за результатами яких не було необхідності створювати коаліцію, позаяк Демократично-ліберальна партія* зайняла абсолютну більшість місць. Своім головним опонентом партія розглядала Соціалістичну партію Японії й усі наступні 38 років не припинялося протистояння керівної (ліберально-демократичної) та опозиційної (соціалістичної);

– значного впливу в післявоєнний період набувають соціалістична та комуністична партії Японії, що змушує в 1955 році дві інші потужні партії (консервативну та ліберальну) об'єднатися в єдину Ліберально-демократичну партію Японії.

Система домінування Ліберально-демократичної партії Японії означається як «система-55» (за роком появи); її ще називають системою домінування, півторапартійною системою. У 1993 році ця система була змінена коаліційним правлінням. Попри кількадесятилітній період домінування Ліберально-демократична партія Японії мала труднощі в площині партійної монолітності. Партія представляла інтереси великого капіталу, була організатором економічного піднесення, підвищення життєвого рівня населення [4, с. 127]. Але зі завершенням економічного буму на початку 1970-х років, потуга партії зменшилася: загострилися внутрішньопартійні фракційні суперечності, а на базі відламків ліберальних демократів утворилися нові структури (Новий ліберальний клуб, Консервативна партія та ін.).

Упродовж кількох десятиліть соціалісти були в опозиції до Ліберально-демократичної партії Японії, але через внутрішні суперечності в Соціалістичній партії Японії ця партія розділилася на дрібніші та перестала бути противагою ліберальним демократам. Так, у 1960-х роках від правого крила соціалістів відкололася правоцентристська Партія демократичного соціалізму; цю партію можна порівняти з британськими лейбористами. Опорою Партії демократичного соціалізму була права профспілка «Домей», котра увиразнювала інтереси «робітничої аристократії» великих технологічно сучасних виробництв.

Отже, ліберальні демократи втримували монопольну владу в Японії 38 років, із яких 34 (1955–1989) – мали більшість в обидвох палатах парламенту. Д. Стрельцов слушно відзначає, що у схожих системах із домінуючою партією, як-от у Швеції, Італії, правлячі партії знаходилися безперервно при владі довше, ніж Ліберально-демократична партія Японії, але вони не мали настільки довготривалого періоду абсолютної більшості у парламенті [5, с. 71]. У 1994 році Ліберально-демократична партія знову набула статус правлячої партії, але у складі коаліційного уряду (утримувала його до 2009 року, відновила з 2012 року). Бачимо, що ця партія є лідером за часом перебування при владі, адже термін перебування при владі у різних форматах більший, аніж домінуючих партій в Ізраїлі, Індії, Мексиці, Швеції та ін.

Природно постає питання: у чому ж секрет успішності японських ліберальних демократів? Уважається, що домінантні партії є внутрішньо цілісними та послідовними; вони здатні не лише задовольняти потреби своїх членів, але й забезпечувати внутрішню солідарність перед обличчям різних викликів (найперше, пов'язаних з активністю політичних опонентів) [6, с. 108]. Домінантний характер Ліберально-демократичної партії забезпечувався її умінням зберігати легітимність своєї влади, не вдаючись до явно антидемократичних процедур, але застосовуючи для цього

особливі політичні технології [5, с. 72]. Мова йде про особливі методи взаємин із політичними опонентами, включно з технологіями призведення до розколу опозиції, методами оновлення іміджу партії шляхом зміни її керівництва, особливими методами електоральної боротьби та ін.

На думку британського японіста Дж. Стоквіна, однією з причин стійкості феномена домінантної партії в Японії є т. зв. залежність від протореного шляху (англ. path dependence), яка відтворює певні стереотипи як на рівні загальнонаціональної політичної моделі, так і на рівні політики в конкретній області [7, с. 486].

Отже, у період 1955–1993 років партійна система Японії відповідала типу «система з домінуючою партією» (за Дж. Сарторі): цією силою була Ліберально-демократична партія Японії. У 1993 році однопартійне домінування було порушене. Довгострокова політика ліберальних демократів критикувалася не лише соціалістами, а й самими однопартійцями, яким видавалася очевидною потреба політичних реформ. Ліберально-демократична партія Японії не поступилася на виборах-1993, але розкололася: від неї відійшли Партія японського відродження та Нова партія Сакігаке. Створений після цих виборів уряд, очолюваний лідером Нової партії Японії М. Хосокавою, був коаліцією сил, опозиційних до ліберальних демократів (сюди входила низка партій – Соціалістична партія Японії, Партія японського відродження, Комейто, Демократична соціалістична партія, Нова партія Японії, Нова партія Сакігаке та ін.). Загалом коаліція, яка протистояла ліберальним демократам (т. зв. анти-ЛДП) була в парламенті увіражена вісьмома фракціями від семи партій, які були згуртовані опозицією до ліберальних демократів, але не мали внутрішньої політичної єдності. В контексті останнього не дивно, що уряд М. Хосокави пішов у відставку через вісім місяців, а наступний (уряд прем'єра Ц. Хати, лідера Партії японського відродження) – вже через два. Про слабкість анти-ЛДП свідчить і той факт, що вже у 1994 році прем'єр-міністром став соціаліст (Т. Мураяма), якого підтримала Ліберально-демократична партія Японії. Попри те, що з 1955 року ліберальні демократи та соціалісти незмінно суперничали, ними був укладений такий несподіваний для японської спільноти альянс. Із 1993 року розпочалася ера коаліційних урядів і несподіваних міжпартійних альянсів [3, с. 85]. Досвід коаліційної влади Японія уже мала (нами вище згадувалося про них), але ці спроби у повоєнний час успішними не були.

Особливостями сучасної японської партійної системи є: обмежена кількість партій, які мають реальний доступ до влади (перевага залишається за великими партіями); фракційність, притаманна партійним утворенням; відсутність чітко визначених ідеологічних відмінностей у різних партіях [2, с. 120]. Характерною рисою японських партій є те, що з самого початку вони створювалися не як інструмент для протесту та відстоювання певних індивідуальних інтересів, а як один із механізмів влади, направлений проти опозиції. Партії в Японії є, перш за все, інструментом впливу в парламенті, тому отримання парламентського представництва є їх основною метою.

У процесі трансформації партійної системи Японії помітні дві ключові події: 1) крах «системи-55» у 1993 році з приходом до влади семипартійної коаліції без Ліберально-демократичної партії Японії (ліберал-демократи утратили можливість одноособово домінувати в політичному житті країни, почався період коаліцій); 2) прихід до влади Демократичної партії Японії у 2009 році (ця подія оживила процеси в партійній сфері – починають активно виникати нові партії, які вливаються в політичне життя Японії). На виборах-2012 ліберальні демократи змогли повернути собі владу – це свідчить про те, що опозиційні партії наразі ослабли, щоб не просто прийти до влади, але й утримати її. Це підтвердили й дострокові вибори-2014, на яких ЛДПЯ з великим відривом випередила інших кандидатів (ДПЯ, Партію інновацій, Комейто, Комуністичну партію та ін.). Утім, на 22.10.2017 р. заплановані наступні (також позачергові) вибори, де електоральна палітра може вивозмінитися.

Загалом в Японії на сучасному етапі зареєстровано кілька тисяч політичних партій, однак більшість із них нечисленні, діють виключно на регіональному рівні, жодного впливу на політичне життя країни вони не мають. Реальна влада знаходиться в обмеженій кількості партій, які мають своє представництво у парламенті. Трансформаційні процеси у традиційній консервативній Японії стають дедалі стрімкішими. Процес такої трансформації є динамічним предметом подальших наукових розвідок, особливо в контексті кожної наступної виборчої кампанії.

Примітки:

* Назва «Ліберально-демократична партія Японії» використовується з 1955 року, після низки внутріпартійних реформ: переіменування Демократично-ліберальної партії на Ліберальну партію (1950), об'єднання Ліберальної партії з Демократичною (1955).

Бібліографічний список:

1. Бесєдіна Н. В. Повоєнні реформи та становлення представницької демократії в Японії / Н. В. Бесєдіна // Історична пам'ять. – 2012. – № 28. – С. 140–154.
2. Іванець Т. Структура та особливості сучасної партійної системи Японії / Т. Іванець // Вісник Маріупольського державного університету. – Сер. «Історія. Політологія». – 2014. – № 11. – С. 115–121.
3. Павлішина Л. Ф. Особливості та труднощі переходу Японії від «системи 55 року» до коаліційного правління / Л. Ф. Павлішина // Сходознавство. – 2012. – № 57–58. – С. 85–94.
4. Петрова С. В. Партийная система Японии: особенности формирования и функционирования (по итогам последних парламентских выборов) / С. В. Петрова // История и историки в контексте времени. – 2003. – № 1. – С. 126–141.
5. Стрельцов Д. В. Система доминантной партии в Японии: некоторые уроки исторического опыта / Д. В. Стрельцов // Японские исследования. – 2016. – № 3. – С. 70–85.
6. Browne E. Factional rivals and electoral competition in a dominant party: Inside Japan's Liberal Democratic Party, 1958–1990 / E. Browne, Kim Sunwoong // European Journal of Political Research. – 2003. – Vol. 42. – pp. 107–134.
7. Stockwin A. A. Has changing the party in power in Japan made a real difference? / Stockwin A. A. // Japan Forum. – 2012. – № 24 (4). – pp. 471–489.